

HI, adverbí pronominal, paral·lel a l'oc. i fr. *y*, l'it. *vi*, i formes anàlogues d'altres llenguatges romànics: resulta d'una fusió del ll. *inī* (reduït a *ī*) 'aquí, en el dit lloc', 'allí', i el ll. *hīc* 'ací', que en català antic sovint apareix en la variant *hic*, però amb el valor del ll. *ibi*. □ 1.ª doc.: orígens.

Ja se'n poden trobar casos en els textos catalans del S. XI i XII: «aquela sement que cadeg sobre la pedra e fo seca, per zo car no i avia humor, demostra la paraula de Déu, qui cad e-l cor del om, e ven Diable e la tol ---», *Hom.*, 3r6, «¿qual prod té ad om --- qui ben tanca sa casa --- e i laxa un trauc, on éntnan los laires e rauben ---?» (ib., 5r9); «si-n fan batalla et suo omine de Remon Gonball y venz, ut --- fenescat ---», doc. de Guissona de c. 1050; «de castro de Josa e de Sen Romà, e de fortedes chi ara i són ne anant i seran, ego ---», doc. de 1131; «los molins de La Cor<r>it<z> --- tres clerges que i solien estar, ara non i está for un --- menà-se-n zos porcs e z bous e tot aitant cant i trobà --- e a enan<t> tornà-i e-l mas ilex de la Muntada ---», doc. del S. XII (PPujol, *Docs. VgUrg.*, 1.4, 3.8, 4.17, 4.22). No cal dir que apareix en massa des dels primers autors literaris.

L'estudi històric i funcional d'aquest mot el deixarem per a la gramàtica, al qual pertany, i ens limitem a unes poques coses menys conegudes. Apareix en les conegudes formes paral·leles del fr., oc. i it. generals, i també tingué ús considerable en el gallego-portuguès i el castellà medievals, per als quals remeto al DCEC (Y II, i AHÍ), on avui resta encara viu fins un tros endins d'Aragó deçà de l'Ebre. D'aquí, però, és més típica la forma *vi* d'algunes de les altes valls (*no vi 'stá* 'no hi és'), que s'assembla tant a l'it. *vi* i comprova la part de *ibi* en la gènesi d'aquesta partícula; una forma més plena *ive* (*dioles yve* 'va dar-ho a ells') es troba també, p. ex. en la *Cròn. Gral.* del navarrès Garcia de Eugui de la fi del S. XIV (Hanssen, *Espicilegio Gram.*, en *Anales Univ. de Chile*, 1911, tir. a p., pp. 4-5, que també dóna cites dels arag. mod. *bi* i *ye* < *ie* *ibi*).

Formes com aquestes avui en dia arriben fins als parlars mixtos de la nostra baixa Ribagorça: *no i veigo* però *ye veus*, *ye vedeva* a Alins de Lli., i tinc moltes notes de *ye* a Açañui i un cop *tornem-bje* 'tornem-hi' (1965, 1961). Més cap al Nord la forma normal *i* arriba fins a la bella frontera lingüística («avui n' i canta çinco»), Llaguardes (1957). Més dades de tals fets aragonesos en DCEC IV, 769b25-27; del gallego-portuguès antic i dial. en Leite de Vasc. (*RLus.* xx, 165-6) i en Nobiling (*ASNSL* cxxvi, 427). Per a detalls històrics referents al fr. *il y a*, veg. els treballs de Melander (*Studier i modern Språkvetenskap* VIII, 57-70, cf. Roques, *Rom.* LII, 209-10); i, per a les llengües hispàniques, Badia i Margarit, *Los complementos pronómino-adverbiales derivados de ibi e inde en la Pen.* 55 *Ib.*, M. 1947.

En el meu article del DCEC argumento i documento in extenso la qüestió etimològica. La conclusió que hi ha fusió i suma dels resultats fonètics i semàntico-sintàctics de *hīc* i de *ibi* (passant per *ī*, cf. el citat 60

arag. *ie*) hi quedà establert sòlidament; i, podent-hi remetre, ens estalviarem de repetir-ne la major part.

Contra la participació cabdal del ll. *hīc* no fóra possible objectar el fet que el significat d'aquest en llatí és 'ací' i no pas 'allí' o 'aquí', car és sabut que aquesta mena de pronoms sovint han desplaçat més o menys l'eix de llur valor; i de fet és evident que l'ètimon és *hīc* (o una variant) i no pas *ibi*, quan ho trobem en català medieval encara en la forma *hic*.¹ Aquest, de vegades, mantenia encara el sentit etimològic de 'ací': «que sirvam a N. S. de ço per què *hic* som venguts, e que'l seu nom *hic* sia santificat per tostemps», Jaume I (Ag., 111.15), parlant en un dels llocs que havia reconquerit. Però altres cops pren el valor de 'allí' funcionant com un mer equivalent de *hi*, si bé un poc més emfàtic: «yo no trop --- que la companya que en Romania ha tant durat de Cathalans, que per als *hich* haja tant durat com per dues coses ---», Muntaner (Bof., 5.24), «si vós no *yc* fóssets ---», Jaume I (39.6); i d'altres vegades val pel ll. *inde* 'd'allí': «dix a Curial que, mentre ella dormiria un poc, scrivís, car tantost *hic* volia partir», *Curial* (NCL II, 106). Veg.-ne més en el gloss. de les *VidesR*, s. v. *hic*.

Donem-ne d'altres exs. literaris: «tota la terra és perduda, pus que treves ne fe e homenatge no s'*hic* serva», «Oh dona! Mal axí e axí us vinga! E encara n'*hic* ha, de la cendrada d'antany?», Eiximenis (*Terç*, NCL VI, 148, 112); «los meus vassalls me forcen, lo papa hi consent, que yo haja altra muller, la qual ja ve, e sens dubte *hic* serà en breu», «aportant ab tu lo dot que *hic* aportist, torna-te'n a casa de ton pare», BMetge (*Valter e Griselda*, 35.17, 35.19); «yo am més que --- siats regina d'Ungria coronada, que si altra estranya n'*ic* venia», *Filla del R. d'Hongria* (NCL XLVIII, 32); «plàcie a la vostra excellent senyoria sobreseure a tal acte, e, si era cas persistir --- que-m done llicència de anar-me'n, car, per quant és en lo món, no m'*ich* volrie trobar», *La Fi del Com. d'Urg.* (NCL, 68).

«Vespeshià, con a valent, / ab una partida de gent / qu' *ic* eren ab él ajustats, / partí e pres una ciutats, / qu'ez en Judeya era, lay / ---», *Lleg. Rim. Sev.*, v. 841. I ja en docs. ben antics: «un altre cardenal --- hi ha, que'l papa qui ara és mort fe cardenal, mas anc no *hic* fo nuyl temps, e dien que és encara en Englaterra, e és tant veyl que no-s pessen que ja *hic* venga», doc. de 1304 (Finke, *Acta Ar.* III, 130), i un de semblant allí mateix (III, 482) any 1325. Realment és altament freqüent en la documentació particular del Nord, de manera, que l'*InuLC* n'aplega uns 40 exemples des de 1307 a 1397.

Es podia aplegar amb altres enclítics ni més ni menys que si fos *bi*: per exemple *trobant-s'hic* en una missiva de Barcelona a Perpinyà a. 1469 (RLR LXV, 90). I així com la llengua podia triar entre *hi ha* i l'ordre *ha-bi*, també es podia construir *ha-bic*: «¿*Ha-bic* negú qui sàpia la cegonya --- de quin linatge és?» Eiximenis (*Terç*, NCL VI, 137); «*A-ig* tres odres a obs de vi», i molts més casos paral·lels en un Inv. de Corbins, de 1299 (*BABL* VI, 71).

No és rar que prengui l'ús del ll. *inde* 'd'allí, des